

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Факультет адвокатури та антикорупційної діяльності
Кафедра організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури

АДВОКАТУРА: МИНУЛЕ, СУЧАСНІСТЬ ТА МАЙБУТНЄ

**МАТЕРІАЛИ
XV Міжнародної
науково-практичної конференції**

*14 листопада 2025 року,
м. Одеса*

Одеса
«Юридична література»
2025

УДК 347.965(477)(063)
A288

Редакційна колегія:

Н. М. Бакаянова (голова), завідувачка кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури;
С. К. Костенко, професор;
І. О. Кісліцина, доцент;
М. О. Кравченко, доцент;
О. Г. Свіда, доцент;
П. М. Синицин, доцент;
О. О. Храпенко, доцент;
Л. П. Нестерчук, старший викладач;
Р. Р. Щербатий, асистент

Рекомендовано до друку вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 3 від 15 жовтня 2025 р.)

Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 14 листопада 2025 р.) / редкол.: Н. М. Бакаянова (гол.), І. О. Кісліцина, М. О. Кравченко [та ін.]. — Одеса : Юридична література, 2025. — 664 с.

ISBN 978—966—419—456—0

У збірнику містяться матеріали доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції «Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє», яка відбулася 14 листопада 2025 р. у Національному університеті «Одеська юридична академія». Доповіді учасників присвячені актуальним питанням адвокатури і здійснення адвокатської діяльності в Україні, історії адвокатури, діяльності Національної асоціації адвокатів України, проблемам і перспективам розвитку адвокатського самоврядування, правилам адвокатської етики та юридичній відповідальності адвокатів, зарубіжному і міжнародному досвіду організації та діяльності адвокатури.

УДК 347.965(477)(063)

Відповідальність за зміст та достовірність поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники та рецензенти, які рекомендували ці матеріали до друку.

ISBN 978—966—419—456—0

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2025

Науковий керівник: доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент **Кравченко Марина Олександрівна**

Виходець О. О.

студентка 2-го курсу магістратури
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ АДВОКАТУРИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ДОБУ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО

Формування інституту професійного судового захисту на українських землях у добу Великого князівства Литовського (XIV–XVI ст.) становить важливу віху в розвитку вітчизняної правової системи. Цей період характеризується докорінною трансформацією традиційних форм правового представництва під впливом нових соціально-економічних реалій та кодифікаційних процесів.

З другої половини XIV — початку XV століття на українських землях під литовсько-польським пануванням розпочався процес заміни звичаєвого права кодифікованими нормами. У міських та загальнодержавних судових органах поступово почав формуватися інститут професійного судового представництва, втілений у фігурі прокуратора, правове становище якого регламентувалося Литовськими статутами. Характерно, що термін «адвокат» у цей період не використовувався для позначення судового захисника, оскільки латинське слово «advokatus» закріпилося за сільським війтом чи представником адміністративної влади [1, с. 83]. Трансформація економічних відносин, зумовлена переходом до товарно-грошового господарства та інтенсифікацією торгівлі, об'єктивно зумовила необхідність залучення до судових процесів осіб із фаховою юридичною підготовкою та спеціалізованими знаннями.

Згідно зі Статутом 8 розділу VIII Першого Литовського статуту 1529 року «О заступеньє в сударечи одному за другого», вперше закріплюється в правозастосовчій практиці Великого князівства Литовського термін «приятель» як синонім судового захисника. Визначальною особливістю його діяльності була потреба укладення письмової угоди між обвинуваченим і захисником, за підробку якої передбачалося покарання у вигляді позбавлення волі. Варто зазначити, що у господарських спорах, зокрема щодо земельної власності, вирішальна роль

належала великому князю як апеляційній інстанції у винесенні остаточного рішення чи призначенні судового розгляду. Істотне значення у таких справах мали свідки з-поміж представників місцевої шляхти, яким надавали правничу допомогу кваліфіковані прокуратори.

Зауважимо, що Артикул 9 розділу VIII Першого Литовського статуту 1529 року надав прокураторам право здійснювати представництво та захист приватних осіб у господарських, цивільних і кримінальних провадженнях. Норма, маючи таку назву як «Про прокураторів» інституціоналізувала адвокатуру, встановивши, що іноземці не мали права бути прокураторами у справах про майно, збитки чи насильство перед господарем або в земському суді — цю функцію могли виконувати лише осілі мешканці Великого князівства. У справах про образу честі, розбої, вбивства, майнову шкоду та земельні суперечки повноваження прокуратора засвідчувалися особливим письмовим документом, що легітимізувало його представництво у суді (розділ VI, артикул 13 «Про прокураторів» I Л. С.) [2, с. 118]. До кандидатів у прокуратори висувалися чіткі кваліфікаційні вимоги: ними могли стати вільні особи віком понад 21 рік, за винятком духовенства, єретиків, нехристиян, осіб з психічними вадами та тих, хто мав судимість.

Найдавніші документально зафіксовані відомості про винагороду захисника відносяться до першої половини XVI століття, коли прокуратор одержував за свої послуги кожух («кожух не силою брав, але за працю взяв...») [3, с. 164]. Згодом було законодавчо встановлено денну ставку оплати праці прокуратора у розмірі чотирьох гроша, яка з часом зростала. У разі програву справи через доведену недбалість прокуратора йому загрожувало ув'язнення та обов'язок відшкодувати збитки клієнту. Щодо недбалості з приводу виконання професійних обов'язків або спробу ошукати довірителя прокуратору могли відрізати язика. Найсуворіше покарання — страта («горлом має бути покараним») — застосовувалося за зловживання печаткою підзахисного у власних інтересах, передачу конфіденційних документів протилежній стороні або неявку на судові засідання без вагомих підстав.

Другий Литовський Статут 1566 року у розділі 4 передбачав право позивача призначити уповноваженого представника (прокуратора) у випадку неможливості особистої участі у судовому процесі. Статут чітко окреслював предметну юрисдикцію прокураторів: земельні спори, справи щодо рухомого майна та кримінальні провадження про вбивства. Важливим нововведенням стала диференціація прокураторів на приватних і державних (артикул 33 розділу IV II Л. С.), причому останніх суд призначав за рахунок держави («і тоді суд повинен йому із уряду надати прокуратора»). Статут також регламентував соціальну стратифікацію прокураторів (артикул 34 розділу IV II Л. С.), поділяючи їх на простолюдинів і шляхтичів. Якщо для надання повноважень

прокуратору з простого стану вимагалася особиста передача справи клієнтом у присутності судових органів, то для шляхтича-адвоката було достатньо печатки як підтвердження повноважень. Артикул 36 розділу IV II Л. С. встановлював єдину легітимну підставу для неявки прокуратора на судові засідання — тяжку хворобу, факт якої після одужання слід було підтвердити під присягою [4, с. 40].

В Артикулі 56 Третього Статуту Великого князівства Литовського 1588 року вказано про необхідність письмового доручення щодо ведення справи прокуратором, в якому чітко виокремлено межі його повноважень, до того ж адвокат повинен мати листа, засвідченого двома печатками шляхтичів. Згідно з артикулом 57 Третього Статуту Великого князівства Литовського є обов'язкове закріплення прокуратора незможним верствам населення та отримання безкоштовного захисту за кошти держави. Відповідно до артикула 58 Третього Статуту ВКЛ визначається перелік критеріїв, яким має відповідати прокуратор, зокрема йдеться про визначення «адвокатська таємниця», вимог щодо осіб, які не можуть стати прокураторами (судді, підсудки, писарі та священики) та відповідальність за її розголошення прокуратором (втрата права на судові представництво). Окремим різновидом юридичної відповідальності за надання неефективної правничої допомоги було ув'язнення на місяць щодо адвоката [5, с. 6].

Таким чином, у XVI столітті відбувається становлення професійної адвокатури в Великому князівстві Литовському: утворення прошарку людей, для якого тлумачення та використання права є професією, за яку вони отримують гонорар («помощное»). Ключовими досягненнями цього періоду стали: законодавче закріплення права на професійний судовий захист, встановлення вимог до осіб прокураторів, запровадження інституту безоплатної правової допомоги для незаможних верств населення, а також формування основ адвокатської етики, зокрема принципу адвокатської таємниці. Система юридичної відповідальності прокураторів, хоч і надзвичайно сувора за тогочасними мірками, свідчила про високі стандарти, які держава висувала до представників цієї професії. Таким чином, досвід правового регулювання адвокатської діяльності в Великому князівстві Литовського заклав міцний фундамент для подальшого розвитку інституту адвокатури на українських землях, сформувавши основні принципи та стандарти професійного судового захисту, які зберігають свою актуальність і в сучасній правовій системі України.

Список використаної літератури

1. Макаруч В. С. Історія світової та вітчизняної адвокатури: Курс лекцій: навчальний посібник. Львів. 2017. 312 с. (дата звернення 17.10.2025 р.)

2. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. Том I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року. 464 с. (дата звернення 17.10. 2025 р.)
3. Попелюшко В. О. Зародження та інституційне становлення адвокатури в Україні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. Вип. 2. С. 159–168. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/5609/1/Popelushko_10042017.pdf (дата звернення 17.10.2025 р.)
4. Кудін С. В. Правовий статус адвоката за історичним пам'ятками України XVI ст. *Адвокатура України: історія та сучасність*: матеріали Всеукраїнського круглого столу. Київ ; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. С. 38–42. (дата звернення 17.10.2025 р.)
5. Мандзик П. І. Історія адвокатури до XX століття. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2023. Вип.3. С. 5–10. URL: <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/377/346> (дата звернення 17.10.2025 р.)

Науковий керівник: доцент кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент **Кухнюк Дмитро Володимирович**

Желейко М. С., Повх Х. В.

студентки 1-го курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНСТИТУТ ПРЕДСТАВНИЦТВА ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СУДІ У СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ

Інститут представництва та захисту прав людини у суді має глибоке історичне підґрунтя, адже навіть у стародавні часи він відіграв важливу роль у відновленні порушених прав, забезпеченні справедливого вирішення спорів та зміцненні довіри до державної влади. Дослідження особливостей представництва та захисту прав особи у стародавньому світі дозволяє краще зрозуміти витоки розвитку сучасного інституту адвокатури.

У Стародавньому Вавилоні діяв Кодекс Хаммурапі (XVIII століття до нашої ери). Хаммурапі був першим кодифікатором права, який визначив процеси, пов'язані з судовим процесом. Сторони могли легко покладатися на осіб, які відігравали у той час роль адвокатів та діяли від їхнього імені. Обов'язками таких осіб було ведення справ, надання аргументів, допит свідків та захист клієнта від неправдивих звинувачень. Отже, вавилонських адвокатів можна вважати одними з

Секція 2
ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ
ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ

Мінченко Р. М.

Допомога правова чи правнича: теоретична дискусія
та законодавство 307

Кравченко М. О.

Функціонування адвокатури в умовах воєнного стану як один
із етапів розвитку цього інституту 311

Бабенко В. А.

Діяльність адвокатури в умовах воєнного стану 313

Бикова С. А.

Деякі аспекти функціонування адвокатури в умовах воєнного
стану 315

Виходець О. О.

Становлення професійної адвокатури на українських землях
у добу Великого князівства Литовського 317

Желейко М. С., Повх Х. В.

Інститут представництва та захисту прав людини у суді
у Стародавньому Світі 320

Кіндеї Ю. О.

Роль адвокатури в умовах воєнного стану: виклики
та перспективи 322

Маркасова Л. В.

Здійснення адвокатської діяльності в умовах воєнного стану
в Україні 324

Собакар В. О., Ратнер Д. С.

Роль адвокатури з найдавніших часів по сьогодні 326

Секція 3
РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
АДВОКАТІВ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ
АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Джабурія О. О.

Основні питання діяльності ради адвокатів Одеської області
на сучасному етапі 329